

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОМИЛУВАННЯ ТА АМНІСТІЇ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF PARDON AND AMNESTY AS CRIMINAL LEGAL INSTITUTIONS

Суховецький О.О., студент IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кримінальним Кодексом України визначено можливість звільнення особи від відбуття покарання. Зокрема, передбачено звільнення від відбуття покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким покаранням, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, проте особливо цікавими підставами звільнення від відбуття покарання видаються амністія та помилування. Вивченню питання застосування цих кримінально – правових інститутів не присвячується достатня кількість часу в рамках вивчення дисципліни «Кримінальне право (Загальна частина)», хоча ці інститути мають особливу правову природу і потребують вивчення як в рамках дисципліни «Кримінальне право (Загальна частина)», так і під час викладення матеріалу з дисциплін «Конституційне право України» та «Державне будівництво та місцеве самоврядування». Правові інститути амністії та помилування фактично порушують «монополію» на звільнення від відбуття покарання судом, як носієм судової влади, який здійснює судочинство у формі правосуддя.

Проаналізовано норми Кримінального Кодексу, а також спеціальних нормативних актів, досліджено історію закріплення амністії та помилування в національному законодавстві, наведено проблемні моменти у підході до застосування цих кримінально – правових інститутів, наведено позиції вчених – юристів, щодо правової природи явищ амністії та помилування. Надано перелік підстав для розмежування зазначених інститутів, зокрема: за суб'єктами застосування; за суб'єктами щодо яких застосовується амністія та помилування; за правовими наслідками застосування; за правовим регулюванням тощо.

Ключові слова: кримінально-правові інститути, амністія, помилування, колізії в кримінальному праві, звільнення від відбуття покарання.

The Criminal Code of Ukraine defines the possibility of releasing a person from serving a sentence. In particular, it is provided for exemption from serving a sentence with probation, exemption from serving a sentence with probation for pregnant women and women with children under the age of seven, exemption from serving a sentence in connection with the expiration of the statute of limitations for the execution of a conviction, conditional early release from serving a sentence, replacing a sentence or its unserved part with a milder sentence, exempting pregnant women and women with children under the age of three from serving a sentence, but amnesty and pardons are particularly interesting grounds for exemption from serving a sentence. A sufficient amount of time is not devoted to the study of the application of these criminal law institutions within the framework of the study of the discipline "Criminal Law (General Part)", although these institutions have a special legal nature and require study both within the framework of the discipline "Criminal Law (General Part)" and during the presentation of material from the disciplines "Constitutional Law of Ukraine" and "State Construction and Local Self-Government". The legal institutions of amnesty and pardon actually violate the "monopoly" on release from serving a sentence by the court, as a carrier of judicial power that administers justice in the form of justice.

The norms of the Criminal Code of Ukraine, as well as special regulatory acts, are analyzed, the history of enshrining amnesty and pardon in national legislation is investigated, problematic points in the approach to the application of these criminal and legal institutions are given, and the positions of legal scholars are given regarding the legal nature of the phenomena of amnesty and pardon. A list of grounds for demarcating these institutes is given, in particular: by subjects of application; by subjects in respect of which amnesty and pardon are applied; by legal consequences of application; by legal regulation etc.

Key words: criminal law institutions, amnesty, pardon, collisions in criminal law, exemption from serving a sentence.

Метою статті є дослідження правової природи амністії та помилування, а також розмежування цих кримінально-правових явищ за певними підставами; вивчення проблем в закріпленні інститутів в національному законодавстві та пошук шляхів їх подолання.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення правової природи амністії та помилування ставало предметом досліджень багатьох науковців як у сфері кримінального права (Гумін О., Коваль М., Крайник Г. С.), так і конституційного (Пенцов М. В.). Вищезгадані та інші науковці внесли значний вклад в розуміння вказаної проблеми, але залишається багато спірних положень відносно застосування цих інститутів в Україні.

Актуальність теми. Існування кримінально-правових інститутів амністії та помилування зумовлено складністю застосування амністії та помилування на практиці. На початку державотворчого процесу в Україні в 1990-х амністія була кримінально-правовим засобом, що застосовувалася Президентом України. З прийняттям Конституції України, здійснення амністії стало повноваженням Верховної Ради України. Після прийняття Кримінального Кодексу в 2001 році амністія та помилування були нормативно оформлені в ст. 86 та 87 Кримінального Кодексу України. На жаль, не дивлячись на юридичне оформлення в Конституції України, Кримінальному Кодексі України

та деяких інших нормативних актах застосування цих засобів на практиці є проблемним питанням національного кримінального права, а доволі невизначена правова природа, яка зумовлює постійне використання понять «амністія» та «помилування» як нерозривні поняття зумовлює актуальність теми наукової статті, покликаної дати розмежування цим правовим інститутам.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 74 ч. 1 Кримінального Кодексу України (далі – Кримінальний Кодекс України, Кримінальний Кодекс, КК) звільнення від кримінальної відповідальності, у випадках передбачених Кодексом, здійснюється виключно судом. Дійсно, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК), у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК) здійснюється саме судом [2].

Проте, крім звільнення від кримінальної відповідальності, кримінальним законодавством також передбачена можливість звільнення особи від *відбуття покарання*. Зокрема, Кримінальним Кодексом України та Конституцією України передбачені два кримінально-правові інститути, які передбачають звільнення від відбуття покарання, що здійснюються *не судом як носієм судової влади, а іншими суб'єктами – Президентом України та Верхо-*

вною Радою України. Мова йде про амністію та помилування. Як амністія, так і помилування, як кримінально-правові інститути, передбачають можливість звільнення особи від відбуття покарання, проте їх правова природа, історична зумовленість та процедура застосування – різні.

Відповідно до ст. 106 ч. 1 п. 27 Конституції України Президент України здійснює помилування [1]. У ст. 87 Кримінального Кодексу України надано характеристику цьому кримінально – правовому інституту [2].

Помилування є традиційним повноваженням глави держави й закріплене в більшості Конституцій демократичних держав: США (ст. 2 розділ 2 Конституції США), Федеративна Республіка Німеччина (ст. 60 ч. 2 Основного Закону ФРН), Франція (ст. 17 Конституції Французької Республіки), Іспанія (ст. 61 п. і Конституції Іспанського Королівства) тощо.

До речі, саме в нормі Конституції Французької Республіки повноваження Президента здійснювати помилування, на наш погляд, виписано найбільш повно та юридично виважено: «Президент Республіки володіє правом помилування в індивідуальному порядку». Переконані, що саме норма Конституції Франції містить засадничі характеристики інституту помилування. По-перше, вказаний винятковий суб'єкт, що здійснює відповідне повноваження – Президент. По-друге, «помилування в індивідуальному порядку» вказує на безпосередність суб'єктів, щодо яких здійснюється помилування – індивідуально визначених осіб.

Український законодавець застосував відповідний підхід у ст. 87 ч. 1 КК, виклавши норму в наступній редакції: «Помилування здійснюється Президентом України *стосовно індивідуально визначеної особи*». Таким чином, застосувавши французьку модель формулювання інституту помилування, законодавець юридично виважено сформулював природу цього кримінально-правового інституту [2].

Помилування в Кримінальному Кодексі безпосередньо передбачає *єдиний* правовий наслідок: *заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше 25 років* [2].

Вартою уваги видається норма ст. 87 ч. 3 КК, визначення якої стало можливим та формулювання якої змінювалось під впливом формування особливого підходу до розуміння необхідності протидії та встановлення більш суворого покарання за правопорушення, пов'язані з корупцією та правопорушення, що пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння чи під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зумовило зміни у сфері антикорупційної політики держави. Зокрема, застосування Президентом України повноваження здійснювати помилування було обмежене відсильною нормою ст. 87 ч. 3 КК, відповідно до якої звільнити особу, засуджену за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією можна лише з застосуванням обмежень, визначених статтею 81 Кримінального Кодексу [3].

Маючи на меті знизити кількість кримінальних правопорушень об'єктивною стороною яких є порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, 16 лютого 2021 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху», Кримінальний Кодекс був доповнений ст. 286¹ КК, зміст об'єктивної сторони якої також знайшов відображення в ст. 87 ч. 3 КК [2].

Указом Президента № 223/2015 від 21 квітня 2015 року було затверджено «Положення про порядок здійснення

помилування» (далі – Положення). Звертаємо увагу на способи здійснення помилування Президентом України. Відповідно до п. 2 Положення, передбачена *заміна довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років та повне або часткове звільнення від основного і додаткового покарання* [12].

Положенням надано перелік осіб, які можуть бути звільнені від відбуття: *засуджені особи*, які підпадають під категорії за п. 3 Положення [12].

Крім цього, застосування помилування винятково щодо засудженого, на відміну від амністії, видається логічним, адже однією із вимог для застосування Президентом України помилування є каяття засудженої особи, що полягає в свідомому засудженні своєї протиправної поведінки та утримання від протиправних дій в подальшому, що і є на меті призначення покарання – виправлення [12].

Проте, вважаємо за доцільне зазначити, що наслідки застосування помилування в Положенні та Кримінальному Кодексі зазначені неоднаково. Тоді як Кримінальний Кодекс передбачає лише *заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше 25 років*, Постанова передбачає також *повне або часткове звільнення від основного і додаткового покарань* [2; 12].

Тобто, Кримінальний Кодекс не охопив усі наслідки застосування помилування, таким чином звужив права людини в порівнянні зі спеціальним законом. Вважаємо, що тлумачення цього кримінально-правового інституту в КК порушує норму ст. 22 ч. 3 Основного Закону України: «При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [1].

Крім того, що Кримінальний Кодекс звужено тлумачить природу інституту помилування, ст. 87 ч. 3 КК передбачає можливість звільнення від відбуття покарання за окремі, вже вище зазначені кримінальні правопорушення, *тільки* після відбуття строків, вказаних в ст. 81 Кримінального Кодексу. Проте, ст. 81 ч. 1 була визнана неконституційною Конституційним Судом України з причини унеможливлення її застосування до осіб, які довічно позбавлені волі [10]. Отже, фактично застосування помилування до осіб, які засуджені за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції *унеможливлено*.

Як видається, ст. 81 ч. 1 КК необхідно привести у відповідність до Конституції України. 18 жовтня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини», а ст. 81 ч. 3 КК була доповнена, проте, на жаль, зміна не вирішила питання щодо умов застосування помилування щодо певної групи засуджених. Видається об'єктивним, що законодавець позбавив зазначених осіб можливості бути звільненими від відбуття покарання у порядку помилування, чим не просто звужив повноваження Президента України, а й позбавив особу засобу звільнення від покарання [2].

На перший погляд схожий правовий інститут – амністія – закріплений в ст. 86 КК. Відповідно до ст. 92 ч. 3 Конституції України амністія оголошується Законом України. Не дивлячись, на те, що відповідне повноваження не вказано в ст. 85 Основного Закону, в нормі ст. 92 ч. 3 опосередковано закріплено, що повноваження оголошення амністії належить Верховній Раді України. Очевидно, що саме Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої гілки влади, може видавати нормативні акти у формі Законів України [1].

У ст. 86 ч. 1 КК законодавець дещо конкретизує норму ст. 92 ч. 3 Конституції України: «Амністія оголошується законом України *стосовно певної категорії осіб*». Тобто, в нормі Кримінального Кодексу крім способу реалізації інституту та опосередкованого закріплення суб'єкта, що здійснює відповідне повноваження, закріплено коло осіб щодо яких цей інститут застосовується: *певна категорія осіб* (неперсоніфікований суб'єктний склад).

Зауважимо, що в Україні у 1991 амністія оголошувалась Президією Верховної Ради УРСР. З 1992 року по 1996 рік амністія застосовувалась Президентом України. Зокрема, 17 серпня 1992 року Президент України Леонід Кравчук підписав Указ «Про амністію з нагоди річниці проголошення незалежності України» й звільнив від покарання у виді позбавлення волі, а також позбавлення волі умовно з обов'язковим залученням до праці засуджених за злочини, що не є тяжкими: неповнолітніх; жінок, які мають дітей віком до 16 років або дітей-інвалідів; чоловіків, які мають дітей віком до 16 років або дітей-інвалідів, маги яких померла або позбавлена батьківських прав; вагітних жінок; учасників Великої Вітчизняної війни; чоловіків віком понад 60 років та жінок – понад 55 років; інвалідів першої і другої груп; осіб, які брали участь у ліквідації наслідків аварій на Чорнобильській АЕС [9].

Набуття чинності Конституції України зумовило зміну суб'єкта здійснення амністії з Президента України на Верховну Раду України (законодавчий орган влади). Як видається, відповідна зміна суб'єкта здійснення повноважень є правильною, адже особа визнається винною відповідно до закону про кримінальну відповідальність. Є юридично логічним, що законом відповідні категорії осіб будуть й звільнені від відбуття покарання органом, що встановив кримінальну відповідальність за правопорушення. Звертаємо увагу на те, що Верховна Рада України є єдиним органом, що може видавати нормативні акти у формі закону. До того ж, застосування амністії парламентом є сталою практикою в державах, де застосовується амністія. Хоча й в деяких державах така практика порушується. Зокрема в Японії амністія оголошується Кабінетом Міністрів з подальшою згодою Імператора. Звільнення від відповідальності в порядку амністії українським парламентом не є порушенням цілісності статусу Президента України як гаранта прав і свобод людини: глава держави милує окремо визначену особу, обґрунтованість подальшого ув'язнення якої (або ув'язнення у визначеній судом строк якої) видається недоцільним. Амністія ж є «добрим жестом» державної влади, щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що не є достатньо тяжкими аби ізолювати їх від суспільства. В цьому випадку, Верховна Рада України, як вищий представницький орган влади, здійснює формальне прощення певного кола осіб, що не є небезпечними для правового режиму держави і суспільства.

На перший погляд видається, що на відміну від помилування, яке застосовується Президентом України щодо *індивідуально визначених осіб*, амністія застосовується Верховною Радою України щодо *невизначеного кола осіб*, що були засуджені за вчинення певних, конкретних, кримінальних правопорушень. Проте, на жаль, чітке розмежування між цими кримінально-правовими інститутами за суб'єктами, щодо яких застосовуються амністія та помилування дещо порушене. 27 лютого 2014 року набули чинності зміни до Закону України «Про застосування амністії в Україні», а в ст. 1 Закону з'явилась ч. 4: «Верховна Рада України вправі прийняти закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи (*індивідуальна амністія*)». Таким чином, Верховна Рада України визначила, що амністією можна звільнити від відповідальності як невизначене (неперсоніфіковане) коло осіб, так і окремих (визначених) осіб. Переконані, що відповідне розширення повноважень Верховної Ради України щодо звільнення осіб від відповідальності є зазіханням на

інший кримінально-правовий інститут – помилування, яке здійснюється Президентом України. Явище «індивідуальної амністії» закріплене винятково в спеціальному законі, в той час як, в Кримінальний Кодекс відповідні зміни внесені не були [11].

Очевидним видається наявність колізії між Законом України «Про застосування амністії в Україні» та Кримінальним Кодексом України. Кодекс за своєю правовою природою є різновидом закону, а отже з точки зору теорії права Кримінальний Кодекс та спеціальний закон є *ієрархічно* рівними (тобто принцип *lex superior derogat inferiori* (вищий за силою закон відміняє закон, нижчий за силою) застосувати не можна.

Видається цікавим питання щодо темпоральності КК та Закону, адже чинний Кримінальний Кодекс набув чинності 1 вересня 2001 року, Закон України «Про застосування амністії в Україні» набув чинності 1 жовтня 1996 року. Проте, ст. 1 ч. 4 Закону була імплементована 27 лютого 2014 року (пізніше за набуття чинності Кодексу), але навіть в чинній редакції Кримінального Кодексу України відповідні зміни щодо амністії (ст. 86 КК) внесені не були. Отже як об'єктивно і юридично правильно застосувати принцип *lex posterior derogat legi priori* (пізнішим законом відміняється більш ранній) [2; 11]?

На перший погляд, вирішення питання щодо верховенства норми КК або Закону знаходиться в межах застосування принципу *lex specialis derogat generalis* (спеціальний закон відміняє загальний закон). Переконані, що термін «*derogat*» слід тлумачити не як «відміняє закон», а як «надає верховенство іншій нормі». Проте, ми переконані, що надавати верховенство нормі Закону України «Про застосування амністії в Україні» перед нормою Кримінального Кодексу не можна з *двох причин*. *По-перше*, явище «індивідуальної амністії» порушує принцип стримувань і противаг, що є неприпустимим в демократичному суспільстві та порушує баланс повноважень між органами державної влади. Неправова норма не може набути верховенство над правовою. *По-друге*, законодавець вносив зміни до ст. 86 КК декілька разів, проте ч. 1 статті не набула додаткового правового змісту, що свідчить про те, що норма ст. 1 ч. 4 спеціального закону не сприймається законодавцем як правова, а отже «індивідуальна амністія» як протиправний (такий, що порушує принципи права) інститут закріплений в Законі України «Про застосування амністії в Україні» *тимчасово*, доки законодавець не внесе зміни до норми й не надасть їй цілісно правового змісту, прибравши інститут індивідуальної амністії з нормативного акту.

Отже, закріплення явище «індивідуальної амністії» є політично зумовленим кроком, на які пішов законодавець тоді, коли Президент України та Кабінет Міністрів України не здійснювали належним чином свої повноваження. За умов «паралізованості» виконавчої влади, Верховна Рада України мала забезпечити ефективність діяльності держави, проте на наше переконання, зміни до Закону України «Про здійснення індивідуальної амністії в Україні» мали на меті звужити повноваження (виключеність повноважень) Президента України та *de facto* узурпувати владу «в руках» законодавчої влади.

Вважаємо за потрібне проаналізувати позиції вчених – юристів, щодо значення правових інститутів помилування та амністії.

У 2014 році в своїй праці «Взаємодія судової влади з главою держави» Максим Васильович Пенцов аналізував питання втручання Президента України в діяльність органів судової гілки влади. Пенцов зазначає, що Президент України «фактично коригує рішення судової влади стосовно визнання особи винною у вчиненні злочину й застосуванні до неї правових наслідків у виді призначення покарання» та задає цілком логічне питання «Чи не є це втручанням Президента у виключні повноваження судо-

вої влади?» [4] Максим Васильович висловив позицію, яка полягає в тому, що «Президент вносить зміни у рішення суду, що набрало законної сили». Пан Пенцов зазначає, що повноваження Президента України здійснювати помилування є втручанням в діяльність судової влади.

Цілком переконані в тому, що автор публікації не володіє розумінням правової природи інституту помилування та значенням декларативних повноважень глави держави, вказаних в ст. 102 ч. 2 Конституції України.

Відповідно до статті 102 ч. 2 Основного Закону України, Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Так, норма зазначеної частини статті є декларативною в частині статусу Президента як гаранта додержання Конституції України. В дійсності Президент України має статус гаранта додержання Конституції України суто декларативно і не має відповідних повноважень, на відміну від контрольного органу конституційної юрисдикції Конституційного Суду України [5]. Проте, статус глави держави як гаранта прав і свобод людини і громадянина є цілком виправданим, а повноваження здійснювати помилування є *однією із форм* реалізації ним свого статусу. Іншими формами слід вважати право відкладального вето, повноваження здійснення Конституційного подання до Конституційного Суду України (ст. 150 ч. 2 Конституції України), зупинення дії актів певних органів виконавчої влади, в тому числі у випадку звуження прав і свобод людини [6].

Видається об'єктивним, що панування *принципу верховенства прав людини* передбачає необхідність пом'якшення, а де це можливо і звільнення від обтяжливих заходів, якщо така особа не має на меті продовжувати протиправну діяльність. Каяття особи, зокрема, підтверджується способом здійснення цієї процедури (подання засудженою особою клопотання про помилування).

До того ж, інститут помилування має історичне державо-будівниче значення, адже правом милувати винних у вчиненні протиправних (протизаконних) дій природно володіють (нехай і в певних випадках декларативно) усі глави держав (у тому числі, в Конституційних (парламентських) монархіях та парламентських республіках).

Отже, право милувати особу не є втручанням у діяльність судової гілки влади. Це повноваження має історичний та гуманістичний зміст, який забезпечує панування права у суспільстві.

Як зазначають професор Гумін та доцент Коваль помилування має винятковий характер, коли через певні обставини стосовно засудженого може бути прийнято рішення про можливість його повернення в суспільство без шкоди для останнього. З їх формулюванням характеру правового інституту помилування неможливо не погодитись. Зазначеними вченими було проведено дослідження, щодо звільнення засуджених в порядку помилування. Зазначається, що за 2018 рік до Адміністрації Президента (нині – Офісу Президента України) було подано майже тисячу відповідних клопотань. Глава держави помилував 14 засуджених. При цьому 5 осіб вийшли на волю, а 9 строки покарання суттєво зменшили. Усі помилувані раніше до кримінальної відповідальності не притягалися. Крім того, 8 осіб з-поміж помилуваних — пенсійного віку. Також серед них була одна жінка, яку засудили до довічного ув'язнення більш як 20 років тому [7].

Григорій Сергійович Крайник в праці «Поняття та ознаки амністії в Україні» писав про особливості амністії як кримінально-правового інституту. Вчений пояснює, що амністія не має такого історичного значення як помилування, адже амністія застосовується лише в певній кількості країн (зокрема в країнах-учасниках СНД, Україні, Італії, Молдові, Болгарії та в певних інших країнах), до того ж історія застосування амністії є доволі «молодою». В Радянському Союзі амністія застосовувалася на пере-

додні річницях, що мали важливе значення для «радянського народу». Вчений звертає увагу на те, що амністія застосовується незалежно від волі особи, таким чином особа не має подавати клопотання до про застосування амністії, а застосовується щодо певного кола осіб, при чому каяття особи *не є умовою* для звільнення від відбуття покарання [8]. Вважасмо, що ідея здійснювання амністії в визначні річниці для Українського народу є перспективною. Зокрема, річниці з Дня проголошення незалежності України, Дня прийняття Конституції України та Дня перемоти у російсько – українській війні.

Пропонуємо визначити спільні і відмінні риси правових інститутів амністії та помилування.

По-перше, амністія та помилування застосовуються різними суб'єктами: здійснення помилування є прерогативою Президента України, а амністії – Верховної Ради України.

По-друге, законодавство визначає різних суб'єктів, щодо яких застосовуються ці кримінально-правові інститути. З одного боку, амністія застосовується як до осіб, щодо яких обвинувальні вироки набули чинності, так і до осіб, щодо яких обвинувальні вироки законної сили не набули, в той же час як помилування застосовується винятково щодо осіб, які вже мають статус засуджених. З іншого боку, різняться коло осіб, щодо яких застосовується відповідний інститут: амністія застосовується, як правило, щодо невизначеного кола осіб, в той час як помилування – щодо конкретно визначених (персоніфікованих) осіб.

По-третє, при застосуванні помилування важливим є суб'єктивний фактор у виді каяття особи, коли амністія застосовується незалежно від внутрішнього ставлення особи до своєї протиправної поведінки.

Каяття особи виражається, зокрема у порядку застосування помилування. Засуджена особа має подати клопотання про помилування до Президента України (з наданням обов'язкового висновку Комісії при Президентові України у питаннях помилування), в той час як амністія здійснюється Верховною Радою України незалежно від волі особи.

По-четверте, амністія та помилування не охоплюють однакові правові наслідки для особи. Мається на увазі, зокрема заміна покарання у виді довічного позбавлення волі на більш м'яке у виді позбавлення волі на строк 25 років, що не властиво амністії.

По-п'яте, в межах національного законодавства наявний спеціальний закон про застосування амністії, в той час як помилуванню присвячений лише Порядок, затверджений Указом Президента України. Видається дивним, що Президент та Верховна Рада України визначають обсяг своїх повноважень, щодо звільнення від відбуття покарання самотужки за допомогою власних актів.

По – шосте, істотною є форма застосування помилування та амністії. Амністія застосовується Верховною Радою України у вигляді прийняття Закону України «Про амністію у відповідному році», при чому такий закон парламент може приймати не частіше одного разу протягом календарного року (крім випадків застосування умовної амністії). Помилування застосовується Президентом України шляхом видання Указу про помилування.

Спільними ж рисами помилування та амністії видаються: правові наслідки (в широкому розумінні) у вигляді звільнення від відбуття покарання у встановленому судом обсязі та позасудовий спосіб реалізації цих інститутів: застосування не судом, а Президентом України та Верховною Радою України відповідно.

Висновки. Помилування та амністія – це кримінально – правові інститути, що передбачають (повне або часткове) звільнення особи від відбуття покарання. Важливою спільною рисою є те, що звільнення від покарання здійснюється не судом, а іншими суб'єктами – Президентом

України та Верховною Радою України. Проте, ці інститути мають й відмінності: різні суб'єкти застосування; різні суб'єкти до яких застосовується амністія та помилування; вольовий фактор суб'єкта, щодо якого застосовується засіб; неоднакові правові наслідки для особи; різне правове регулювання (існує спеціальний закон про амністію, проте помилування досі закріплене в Положенні, повноваження Президента України здійснювати помилування закріплене в ст. 106 Основного Закону, повноваження Верховної Ради України здійснювати амністії закріплене опосередковано: через ст. 92 ч. 3 Конституції України); різна правова форма застосування.

Законодавець також передбачив особливий вид амністії – індивідуальна амністія, проте, як видається, цей інститут порушує принципи права, зокрема загрожує цілісності системи стримувань і противаг і має бути прибраний з норми Закону України «Про застосування амністії в Україні». Інститути помилування та амністії видаються суспільно корисними та необхідними, проте існує необхідність здійснити певні дії по реформації цих інститутів: зокрема, прийняти Закон України «Про застосування помилування в Україні», ліквідувати інститут «індивідуальної амністії» та узгодити норми ст. 86 КК та ст. 87 КК зі спеціальними нормативними актами та з ст. 81 КК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/> (дата звернення: 12.08.2023).
2. Кримінальний Кодекс України від 1 вересня 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20221106> (дата звернення: 12.08.2023).
3. Про Національне Антикорупційне Бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 12.08.2023).
4. Пенцов М. В. Взаємодія судової влади з главою держави. *Конституційне і муніципальне право*. 2014. С. 22–27.
5. Суховецький О.О. Кушніренко О.Г. Конституційний Суд України як гарант додержання Конституції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 43–46.
6. Президентське вето в сучасних демократичних системах: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/282>.
7. Гумін О. Коваль М. Основні напрямки та перспективи розвитку виконання покарання вигляді довічного позбавлення волі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : «Юридичні науки». 2020. № 2. С. 236–241.
8. Крайник Г. С. Поняття та ознаки амністії в Україні. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 125. С. 202–208.
9. Про амністію з нагоди річниці проголошення незалежності України: Указ Президента України від 17 серпня 1992 року № 395/92 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/395/92> (дата звернення: 12.08.2023).
10. У справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі): Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 р. № v006p710-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#n88>
11. Про застосування амністії в Україні від 01 жовтня 1996 року № 382/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2023).
12. Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text> (дата звернення: 12.08.2023).